

ӘОЖ 81`255.2

ХҒТАР 16.31.41

DOI 10.48371/PHILS.2022.67.4.017

КӨРКЕМ БЕЙНЕ ЖӘНЕ ОНЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ АУДАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (ГЕРОЛЬД БЕЛЬГЕРДІҢ ӘНГІМЕСІ НЕГІЗІНДЕ)

*Муханова Н.Ж.¹

*¹Абай атындағы ҚазҰПУ университетінің докторанты, Алматы,
Қазақстан, e-mail: veritas_777@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада Герольд Бельгер әңгімесінің бейнелері және оларды ағылшын тіліне аудару ерекшеліктері қарастырылады. Мақаланың негізгі мақсаты – аударманың негізгі бірлігі ретінде «бейне» ұғымын зерттеу және бұл бейнелердің аудармада қаншалықты жақсы берілгенін талдау. Көру, есту, сезіну, дәм және иіс сезу сияқты бес сезімдерге ие бола отырып, біз қоршаған әлемді сеземіз, танимыз және соның арқасында сезімдік тәжірибе аламыз. Бейне – жазушының бастан кешкен сезімдік тәжірибесінің қағаз бетіндегі көрінісі. Көркем шығармада осы бес сезімдердің әрқайсысы тілдік формаларда өз көріністерін табады. Бес сезімдердің көріністерін және олардың бейнедегі тілдік репрезентацияларын зерделеу көркем шығарманың оқырманға қандай эмоционалды-эстетикалық әсерін тигізетінін түсінуге көмектеседі. Ғылыми жұмыста түпнұсқа мәтінінің бейнелері қабылдаудың бес сезімдеріне негізделген зерттеу әдісі арқылы қарастырылады және бұл жұмыстың жаңалығын айқындайды. Әдіс әлі де даму сатысында және осы әдіс арқылы мысалдарды талдау эксперименттік сипатқа ие. Герольд Бельгердің «Әбильмажин» әңгімесінің бірнеше бейнелерін және аударма мысалдарын талдай келе, әңгімеде бейнелердің барлық категориялары бар және олар бес сезім мүшелерінің әр түрлі тілдік репрезентациялары арқылы көрінеді деген қорытындыға келуге болады. Аудармашылар бейнедегі бес сезімдердің тілдік репрезентацияларын сан алуан тәсілдермен аударған және бұл олардың аудармада берілуіндегі айырмашылықты бекітуге және нақты көрсетуге мүмкіндік береді. «Бейне» ұғымын аударманың макробірлігі ретінде қарастыру және көркем шығарманы талдаудың жаңа әдісін тәжірибеде қолдану жүргізілген зерттеудің құндылығын анықтайды. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығы «бейне» ұғымын әртүрлі ғылымдар тарапынан қарастыруда, сонымен қатар зерттеу нәтижелерін тәжірибеде қолдануда көрінеді.

Тірек сөздер: көркем бейне, бес қабылдау сезімдері, көркем аударма, Герольд Бельгер, Әбильмажин, эмоционалды-эстетикалық әсер, сезімдік тәжірибе, аударма макробірлігі.

Негізгі ережелер

«Бейне» жазушының бастан кешкен сезімдік тәжірибесінің қағаз бетіндегі көрінісі ретінде қарастырылады. Қабылданып жатқан объектілердің бәрі біздің жадымызда тек «бейне» түрінде қалмайды, бірақ сезім сияқты еске қайта түсіп, жаңғырады деп санаймыз. Сыртқы әлемнің барлық объектілері бізбен сезім мүшелері арқылы қабылданады, содан кейін шығармашылық процесте сыртқа шығарылады. Көркем шығармада көру, есту, сезіну, дәм және иіс сезу сияқты бес сезімдердің әрқайсысы тілдік формаларда өз көріністерін табады, сондықтан бес сезімдердің көріністерін және олардың тілдік репрезентацияларын бейнеде зерттеу көркем шығарманың оқырманға қандай эмоционалды-эстетикалық әсерін тигізетінін түсінуге көмектеседі.

Кіріспе

Аударма ғылымы қазіргі заманда өзінің теориялық негізін әлі де қалыптастырып келе жатқан жас ғылым болып саналады. Аударма ғылымында әлі нақты жауабын таппаған мәселелер аз емес. Бүгінгі күнге дейін аударма бірлігі ретінде не болуы мүмкін деген сұрақ нақты жауабын тапқан жоқ. Аударматанудың ғылым ретінде өзіндік әдістері мен объектісі, зерттеу пәні пайда болған сәттен бастап, аударманың теориялық зерттеулерінде «аударма бірлігі» ұғымы кеңінен талқылануда. Аударма бірлігін қарастырудың басты мәселесі ғалымдардың бұл мәселені әртүрлі тәсілдермен зерттегендіктен, аударма бірлігінің бірнеше және әртүрлі нұсқалары алға ұсынылып жатыр. Бүгінгі күнге дейін аударматануда жалпымен бірдей бекітілген және мойындалған нақты аударма бірлігі жоқ. Ғылыми жұмыс көркем аудармаға бағытталғандықтан, «бейне» көркем аударманың бірлігі ретінде қарастырылады.

Аударма бірлігі әлі күнге дейін өзінің нақты анықтамасын таппаған аударматану ғылымының мәңгілік мәселесі болып табылады. Аударма бірлігі ретінде «бейнені» қарастыру осы шет елдерде аударма бірлігін «өнім» немесе «процесс» ретінде қарастыру бағыттарын біріктіре алады деп есептейміз. Біздің ойымызша, көркем мәтіннің бірлігі ретінде «бейнені» ұсыну дұрыс болар еді, өйткені бұл аудармаға мүлде басқа қырынан қарауға мүмкіндік береді. Көркем шығарманың мүмкін болатын «бейне» макробірлігі барлық қажетті элементтерді қамтиды, сонымен қатар аудармашыға бейненің құрамдас тілдік элементтерін жеткізуге қадаланып қалмай, фрагментарлы түрде берілетін бейнеге оның бүкіл тұтастығында қарауға көмектеседі.

Зерттеудің негізгі мәселесі – «бейне» ұғымы және оның құрылымы болып табылады. «Бейне» ұғымы аударма саласында анықтамалық және жүйелік құрылым тарапынан зерттелмеген және жан-жақты қарастырылмаған ұғым. Бұл мақала «көркем бейнеге» анықтама беруге және оның құрамдас элементтерін қарастыруға бағытталған. Мақаланың авторы «бейне» деген құбылысты әртүрлі көзқарастар қырынан қарастырып, психология, бейнетану, әдебиеттану, өнертану, аударматану сияқты гуманитарлық ғылымдардың басқа салаларынан жауап іздейді. Осы ғылымдардың әрқайсысында бар «бейнеге» қатысты мағлұматтарды жинақтап, талдай отыра, біз көркем шығармадағы «бейне» құбылысын түсіндіре аламыз және оны аудармада дұрыс берілу жолдарын көрсете аламыз.

Зерттеудің нәтижелері «бейне» ұғымын аударма бірлігі ретінде түсіну тұрғысынан маңызды. Аударма бірлігі ретіндегі «бейне» түсінігін зерттеу бізге көркем шығармаға оның фрагментарлы тұтастығында қарауға, сондай-ақ автордың жасырын және айқын келтірген мәліметтерін анықтауға мүмкіндік береді. Аударма процесінде аудармашының нені аудару керектігі туралы біртұтас идеясы болғаны өте маңызды және үнемі тілдік элементтерге қарау көркем шығарманы оның тұтастығында жаңғыртуға мүмкіндік бермейді. Аудармашының негізгі міндеттеріне дұрыс баламаны табу ғана емес, сонымен қатар бейненің көңіл-күйін тудыратын және оған қайшы келмейтін баламаны таңдау жатады. Бейненің атмосферасы мен көңіл-күйін дұрыс қайта құру

мәтіннің прагматикалық әсерімен қатар, айқын және жасырын байланыстарды қайта құруды да білдіреді. Осыған сүйене отырып, аудармашы үшін көркем аудармада жеткізгісі келетін бейнені ойда ұстау өте маңызды деп айта аламыз және осының бәрі зерттеудің өзектілігін айқындайды.

Материал мен әдістер

Көркем шығармада кездесетін бейнелер қайталанбас құбылыс және оның одан әрі зерттеуді қажет ететін қырлары көп. Осы уақытқа дейін әдебиеттану, бейнетану, аударматану, психология сияқты ғылымның сан алуан салаларында «бейне» категориясы туралы теориялық көзқарастар әлі де қарастырылып келеді. Көркем бейне сияқты құбылысты зерттеуде ғылымдардың әртүрлі өзіндік бағыттары бар. Бұл мақалада «бейне» сияқты құбылысты зерттеуге назар аударылады, себебі кітапты оқығаннан кейін оқырманның жадында қалатын жалғыз нәрсе – бейне. А.А. Леонтьевтің ойынша, көркем мәтінді тану мен қабылдау – бейсаналық ізденіс әрекеті. Мұнда біз өзіміздің квазиобъектілік/көркемдік бейнемізді қабылдай отыра, одан тек бейне ғана емес, жеке мағынаға толы және жазушымен көркем шығармаға енгізілген бейне аламыз [1, 200 б]. Көркем шығарманы алсақ, кітапты оқығанда оқырманға әсер ететін бірден-бір нәрсе «бейнелер» деп айта аламыз. Жеке мағыналар, өз кезегінде, адамның әлемге қатынасының кристаллизациясын білдіреді. Тіл элементтері бейнені кодтаудың немесе құрудың құралы ретінде әрекет етеді және кейін оқырман оларды өзінің ішкі білімі мен тәжірибесін ескере отыра декодтайды.

Зерттеудің негізгі талқыланып жатқан сұрағына «бейне» ұғымының түсініктемесі және оның құрылымы деген мәселе жатады. Зерттеу бірнеше кезеңдерді қамтиды және бірінші кезең бейне ұғымын анықтауға қатысты. Мақала «бейне» деген құбылысты әртүрлі көзқарастар қырынан қарастырып, психология, бейнетану, әдебиеттану, өнертану, аударматану сияқты гуманитарлық ғылымдардың әртүрлі салаларынан жауап іздейді. «Бейне» ұғымын анықтау үшін, біз ресейдің Комиссаров В. Н., Леонтьев А. А., Беляев Н. И., Романова С. И., Разумовская В. А., Артемьева Ю.В., Мухин М. Ю. және Сметка П.Д., Дави С. Гонсалвес, Флинн П., Леерессен Дж, Доорслаер Л. В., Маринетти Ц., Беннетт Дж., Манас Синха сияқты шетел ғалымдарының еңбектеріне сүйендік.

Зерттеудің екінші кезеңі таңдалған әдісті пайдалана отырып, материалды талдау кезеңін қамтиды. Нейро-лингвистикалық бағдарламалау (НЛБ) бағдарында бес негізгі сезімге сүйенгенге отырып мәтіндерді талдау әдісі ұсынылады. Сезім мүшелері бізді эмоционалды бағытта қалыптастыратын эмоциялардың бірден-бір көзі болып табылады, сондықтан олар өнер туындысының бізге қалай эмоционалды және эстетикалық әсер ететінін түсінуге көмектеседі. Бейненің пайда болуының бастауында автордың өзі емес, бірақ айналадағы шындықты қабылдайтын сезімдер жатыр. Көру, есту, сезіну, дәм және иіс сезу сияқты бес сезімдерге ие бола отырып, біз қоршаған әлемді сеземіз, танимыз және соның арқасында сезімдік тәжірибе аламыз. Мұның бәрі сезімнен басталады, содан кейін сезіммен қабылданған

объектілердің барлығы белгілі бір бейнеге, не сезімдік тәжірибеге айналып, кейін тілдік формалармен ұсынылады. Бейне – жазушының сезімдік тәжірибесінің шығармадағы көрінісі. Бұл сезімдердің әрқайсысы тілдік формаларда өз көріністерін табады. Жазушының сезімдік тәжірибесін және оның тілдік репрезентациясын бейнеде зерттеу авторлардың оқырманға эмоционалды және эстетикалық тұрғыдан қалай әсер ететінін түсінуге көмектесетін тікелей әдіс болып табылады. Бұл зерттеуде біз қабылдаудың бес сезімдеріне негізделген тілдік материалды талдау әдісін эксперименталды түрде қолданамыз.

Зерттеудің үшінші кезеңі тілдік материалды талдау әдісін пайдалана отырып, материалды жинау мен талдауды қамтиды. Бұл зерттеуде біз қабылдаудың бес сезім мүшелеріне негізделген тілдік материалды талдау әдісін қолданамыз және бұл зерттеу жұмыстың жаңалығы болып табылады. Бұл әдіс әлі де даму сатысында және осы әдісті пайдалана отыра, мысалдарды талдау экспериментті түрде өтеді. Бұл әдіс арқылы мысалдарды жинап, талдай отыра, біз көркем шығармадағы бейне құбылысы қандай болатынын және көркем шығарманың оқырманға эмоционалды және эстетикалық әсерін қалай беретінін түсіне аламыз.

Зерттеудің тілдік материалы ретінде Герольд Бельгердің «Абильмажин» әңгімесі қолданылды. Герольд Бельгер тек жазушы ғана емес, орыс, қазақ және неміс тілдерінің аудармашысы, эссеист, публицист, лингвист және орыс-неміс әдебиетін зерттеуші, аудармашы маман болған. Ол Хамза Есенжанов, Әбдіжәміл Нұрпейісов, Тынымбай Нұрмағамбетов, Бейімбет Майлин, Ғабит Мүсірепов, Әбіш Кекілбаев, Дүкенбай Досжанов, Оразбек Сәрсенбаев сынды қазақ әдебиеті классиктерінің көптеген өкілдерін орыс және неміс тілдеріне аударған. Ол 60 кітап және әр түрлі баспаларда басылған 2000-нан астам эссе, мақаларды қалдырған [2, 12 б.]. Жазушы қаламынан туған еңбектеріне «Сосновый дом на краю аула» (1973), «Даладағы шағала» (1976), «Алтын асу» (1977), «Лицом к лицу со временем» (1985) (неміс тілінде), «Завтра будет солнце» (1992), «Тихие беседы на шумных перекрестках» (2001), «Дом скитальца» (2003), «В темный час перед рассветом» (2003) т.б. жатады. Сондай-ақ, 2014 жылы Герольд Бельгердің «Избранное» атты кітабы жарық көрді және оған жазушының таңдамалы шығармалары, әңгімелері, эсселері, очерктері, этюдтары енген. Мақалада бұл жинаққа кірген Герольд Бельгердің «Абильмажин» оқиғасы бейнелер мен эмоционалды-эстетикалық әсер ету құралдары позициясынан қарастырылады.

Әдебиетті шолу

Қазіргі уақытта аударматануда аударма бірлігін зерттеу өзекті зерттеу тақырыбы болып табылады, себебі ғалымдар бұл ұғымға қатысты біржақты жауап берген жоқ. В. Н. Комиссаровтың пікірінше, аударма бірлігі аудармаға жататын түпнұсқа мәтіннің бірлігі ретінде анықталады [3, 185–190 бб.]. Көптеген ғалымдар аударма бірлігін тілдік деңгей бірлігі деп түсінеді және осының негізінде метафора, реалия, фразеологиялық бірліктер сияқты жеке бірліктердің аудармалары зерттеледі. Екінші жағынан, аударманың өзі тілдік бірліктер арқылы ғана емес, бүкіл тұтастығы арқылы өзінің бірыңғай әсерін

тигізетін өте ауқымды құбылыс. Демек, «көркем бейне» сияқты макробірлікті аударма бірліктерінің қатарына қосуға болады, себебі «бейне» ол ауқымды әсер ете алатын бірлік болып табылады.

С.И.Романова «бейнені» сезім мүшелері арқылы жүретін қабылдау процесі кезінде адам психикасы тудыратын тұтастық ретінде түсіндіреді. Бейнелер объектілердің белгілі бір «класстарымен» байланысты болады. Сезім мүшелері беретін белгілердің көмегімен адам психикасы қабылдап жатқанды танып, қабылданған объектілердің модельдерін құрастырады [4, 28 б.]. Мұндай модельдер адамға айналасындағы шынайы әлемді анықтауға және осы әлемде бағдарлануға көмектеседі. Бұл процесс Дж. Беннет атап кеткендей «Influx and Efflux» процесіне ұқсайды [5, 7 б.]. Бізден тыс барлық объектілер бізбен қабылданады, содан кейін олар сырт әлеммен қарым - қатынасты орнатуға көмектеседі. Ғалым С.И. Романованың пікірінше, психиканың көмегімен жасалынатын бұл модельдер «бейнелер» деп аталады [4, 28 б.]. Осыған орай, біз С.И. Романованың қабылданатын объектілердің бәрі бейнеге айналады деген пікірмен келіспейміз, себебі дәм мүшесінің көмегімен қабылданатын нәрсені «бейне» деп атай алмаймыз. Қабылданып жатқан объектілердің бәрі біздің сезім жадымызда тек «бейне» түрінде қалмайды, бірақ кейде сезім сияқты еске қайта түсіп, жаңғырады деп санаймыз. Авторлардың бұл сезімдерді тіл арқылы қалай жеткізіп, қалай сипаттайтынын анықтау берілген зерттеуде талқыланатын мәселенің бірі.

Әдебиет әртүрлі идеялар, концепциялар және мәселелерге байланысты алуан түрлі бейнелер мен прототиптермен қаныққан атмосфераны ұсынады. Жазушы бейненің өзін санасымен ойлап табуы да, өмірден алуы да мүмкін. Ю.В. Артемьева объектінің сезімдік бейнелері бар екенін көрсетеді және сезім мүшелері объектіні қабылдауды тоқтатқанда да объектінің сезілген әсері қалады [6, 111 б.]. Осыған байланысты шығармада есту (дыбыс), көру (түстер, пішіндер), тактильдік (объект сырты), иіс сезу (иіс), дәм сезу (дәм) сияқты сезімдерден келген тілдік бейнелерді ажыратуға болады [7, 52 б.]. В.А. Разумовская пікірінше, көркем бейне келесі факторларды ескере отырып анықтауға болатын біршама күрделі ұғым: оның құрылымын құрайтын факторлар (физиологиялық және психологиялық) және көркем шығарманы дұрыс түсіндіруге мүмкіндік беретін факторлар [8, 28 б.]. Ғалым өзгертін және түрлендірілетін кейіпкерлердің (психологиялық және физиологиялық) бейнелерін көрсетеді [8, 27 б.].

Көркем бейне – болмысты түсіну мен тану тәсілі және шығармада бейнеленген осы таным процесінің нәтижесі [9, 175 б.]. Н. И. Беляевтің айтуынша, суретші әрқашан өз туындысын жасай отырып, оның бейнесін жандандырады [9, 175 б.]. Сезімнің бейнедегі тілдік репрезентациясы сөзді жандандыруды ғана емес, сөздің дүниемен қалай үндесетінін, жазудың өмір ізін қалай алып жүретінін көрсетуді білдіреді. Сезім мүшелері бізді эмоционалдық аспектіде қалыптастыратын эмоциялардың бірден-бір көзі болып табылады, сондықтан олар өнер туындысының бізге қалай эмоционалды және эстетикалық әсер ететінін түсінудің кілті деп санаймыз. Әрбір өнер туындысында бейненің «көңіл-күйін», «атмосферасын»,

«жандылығын» тудыратын және оның есте қалуына ықпал ететін өз тұстары болады. Бұл жағдайда оларды, мысалы, адамның қиялын белсендіру және жандандыру, шынайы суреттің әсерін тудыру немесе оқырмандарға дыбыс, иіс, жанасу, көру, дәм арқылы қатыстылық сезімін тудыру сияқты әртүрлі қызметтерді атқаратын негізгі нүктелер деп атауға болады. Оқырманның сезіміне сүйене отырып, қандай әсер ету «нүктелері» бар екенін анықтауға болады. Шығармашылық процестің өзі хаостық процесс, онда әрі қарай не болатынын болжау мүмкін емес. Бұл болжаусыздық пен кездейсоқтық қасиетімен, сондай-ақ эмоционалды және эстетикалық әсер ету элементтері арқылы шығарма өз оқырманының назарын тартады. Бейненің атмосферасын, көңіл-күйін жасауға, оның есте қалуына әсер ететін тұстарды аудармада жеткізу керек деп есептейміз, себебі олар бүкіл тұтас бейнені аудармада қайта құруда шешуші рөл атқарады.

Көркем бейне стиль сияқты ұғымды жақсы түсінуге көмектеседі [4, 28 б.]. Көркем әдебиетте бейнелер сөздік формалардың көмегімен жасалады. «Автордың бұл сөздік белгілерді таңдауы өзінің ойын жеткізу қажеттілігінен», сонымен қатар әңгімеде дұрыс бейнені жасау ұмтылысынан туындайды [4, 34 б.]. Басқа сөзбен айтқанда, автордың тілдік белгілерді таңдау автордың өзі бейнені қалай бейнелеуді қалайтынымен анықталады. Сондықтан әр автордың өзіндік стилі болады және оның белгілері бойынша автордың өзін анықтауға болады. Мысалға, сарапшы сурет туындысының қай дәуірге, стильге, өнер мектебіне, автордың мәнеріне жататынын бірден анықтай алады. Осының барлығын анықтаған кезде сарапшы стилистикалық тиесіліліктің бейнесімен, яғни сарапшыларға тиесілілік мәселелерін шешуге көмектесетін көрсеткіш детерминанттармен әрекет етеді [4, 35 б.]. В. А. Разумовская айтуынша, бейне – гетерогенді гипербірлік (бірлік-гипероним) және ол белгілі бір тілдік қабаттарға бекітілген кішігірім гипонимиялық бірліктерден құрастырылған [8, 27 б.]. Демек, автор белгілі бір бейнелерді мәтінде бұрын тіркелген немесе жаңа тілдік формалардың көмегімен жүзеге асырады.

Аударматануда «көркем бейне» ұғымы маңызды, өйткені В.А. Разумовскаяның пікірінше, аудармашы көркем бейнеге сүйене отырып, аудармашылық таңдауын жасайды [8, 27 б.]. Әңгімелеу көркем аударманың континуумында жүріп жатқан кезде, аудармашылардың таңдауы бейнелерді қайта құрастыруда маңызды болып табылады [10, 308 б.]. Аудармашы аударма процесінде маңызды рөл атқарады және шығарманың оқырмандар арасында әсерлі де, танымал болуы аудармашының таңдауына тәуелді болады. Осыған байланысты, аударма процесінде бастапқы мәтінді аударма мәтіннен немесе керісінше аударма мәтінді бастапқы мәтіннен жоғары қоюдың пайдасы жоқ, себебі аударманың бұл түрінің нәтижесін болжау мүмкін емес. Оқырманның эмоционалды және эстетикалық әсер ететін элементтерге, яғни бейнелер мен олардың құрамдас бөліктеріне назар аударатыны белгілі. Аудармашылар нақты бір баяндау түрлерін, бейнелерді сақтауда немесе өзгертуде белсенді рөл атқарады. Олардың міндеті енді қарапайым және бақыланбайтын кодты беру ретінде қабылданбайды. «Аудармашылар көшірушілерден жазушыларға,

ескі мағыналарды жеткізушілерден, жаңа мағыналарды ойлап табушыларға айналады» [10, 307 б.].

Нәтижелер мен талқылау

Бұл бөлімде Герольд Бельгердің «Абильмажин» оқиғасы бейнелер және бес сезімдер негізінде әсер ететін құралдар позициясынан қарастырылады. «Абильмажин» оқиғасы қарт әйелімен жалғыз тұратын Әбілмәжін атты қарт туралы баяндайды. Қария өмір бойы ауылда тұрып, тынымсыз еңбек етеді. Оқиға үйде өткен құда түсу шуынан басталады. Негізінде, автор әңгімесін оқиғаның соңынан бастайды да, осы құда түсу шуына қандай жағдайлар әкелгенін әңгімеде көрсетеді. Сыртта қыстың айы тұр. Әңгімеде қыста шуақты да, тыныш күндер көп келе бермейді делінеді, сондықтан автор мұндай күндер келгенде адамдардың қандай ерекше қуаныш сезіміне бөлінетінін көрсетеді.

Мысал 1: ...Зимою, после долгих, *изнуряющих* душу буранов... *Дети высыпают из мрачных, заваленных снегом домишек, катаются и с визгом бухаются в горбатые сугробы. У колодца весь день лязгает цепь... а собаки, греясь на солнце и, блаженно прищурив глаза, добродушно наблюдают за их возней.* [11, 25 б.].

Аударма: In the winter after the long *exhausting* snowstorms... *The children would spill out from their gloomy little houses, riding their toboggans ...as they landed in the deep snowdrifts. All day long the chain would clank at the well...the dogs, though, basking in the sun and blithely pursing their eyes* [12, 61 б.].

Бұл мысал аулада жылы ауа райы пайда болған кездегі қуаныштың ең жақсы бейнесін көрсетеді. «*Изнуряющую душу*» сөз тіркесі адамдардың ұзақ уақыт бойы қарлы боран кезінде сезінетін күйін жақсы көрсетеді. Бұл «*изнуряющую душу*» сөз тіркесі ағылшын тіліне «*exhausting*» деген жалғыз сөзбен (сын есіммен) аударылған. Бұл аудармадағы жалғыз ағылшын тіліндегі сын есім ұзақ қарлы борандардың қандай затқа әсер ететінін көрсетпейді. Біздің ойымызша, ұзақ қарлы боранның кесірінен пайда болған адамдардың тұнжыраңқы психикалық күйін аудармада көрсету керек деп ойлаймыз. Бір сын есім мұндай адамдардың эмоционалдық күйін аудармада көрсете алмайды, сондықтан «*изнуряющую душу*» сөз тіркесі «*soul-exhausting*» деген құрделі сын есіммен аударылуы тиіс деп есептейміз.

Төмендегі мысалда балалардың жылы ауа-райының пайда болуына орай қуаныш сезімдері көрсетілген: «Дети *высыпают* из мрачных заваленных снегом домишек на улицу». «*Высыпать*» етістігі бейнелі болып табылады және көшеде балалардың қалай бірден лезде пайда болғанын көрсетеді. Аудармашы бұл бейнелі етістікті «*spill out*» (төгіліп кетті) деген бейнелі етістікпен аударған. Біздің ойымызша, бейнелі етістіктерді аударғанда бейнелі етістіктің өзінде қандай бейне бар және бұл бейнелі етістіктің аудармасы оқырманға қалай әсер ететінін ескеру қажет деп ойлаймыз. «*Высыпать*» етістігі және ағылшын тілінің «*spill out*» (выплескиваться) етістігі әртүрлі бейнелі ассоциацияларға ие болса, «*scattered*» етістігі бастапқы етістік сияқты ұқсас бейнелерге ие болады [13]. Түпнұсқа мен аударма бейнесінің ұқсастығын немесе айырмашылығын ескерудің қажеті жоқ деп ойлаймыз,

оның орнына етістіктің адам санасына тигізетін эмоционалды-бейнелі әсердің деңгейін назарға алу керек деп есептейміз. Біздің ойымызша, түпнұсқа бейнелерді аудармада өзгерту жайлы шешім автордың келісімімен қабылдануы тиіс.

«*Бухаются в горбатые сугробы*» деген үзінді ағылшын тіліне «*landed in the deep snowdrifts*» деп аударылған. Аудармашы қар үйінділерінің бейнесін өзгертіп, «*deep*» (терең) деген сын есімін қосқан. Біздің ойымызша, аудармашы сөзді қосу арқылы сипатталған жағдайдың бейнелі фонын және оның эмоционалдылығын арттырды. Бұл балалардың үй төбелерден сырғанап түскенде қар үйінділеріне кіріп кететін бейнесін көрсетеді және мұнда қар үйінділері олардың жоғары жылдамдықтағы сырғанауын жұмсартып, тоқтатады. Аудармашымен енгізілген қосымша қарда ойнап жүрген балалардың жалпы бейнесіне өте жақсы сәйкес келеді. Бірақ «*бухаются*» бейнелі етістігі «*landed*» ағылшын тілі етістігімен дұрыс аударылмаған деп есептейміз, себебі ағылшын тілінің етістігі орыс етістігінде кездесетін «бух» дыбысын көрсетпейді [13]. Етістіктің аудио-дыбыстық сезімділіктің жоқтығы аудармада байқалады.

Мұндағы үзінді «*У колодца весь день лязгает цепь*» ағылшын тіліне келесідей аударылды: «*All day long the chain would clank at the well*». Бұл үзіндіде «*лязгает*» етістігіне назар аудару керек деп есептейміз, себебі бұл етістік сипатталған бейнеге дыбыстың шынайылығы сезімін береді. Үзіндіні оқығанда шынжыр арқылы жасалған дыбыстар сезімі пайда болады деп айтуға болады. Келесі үзіндіде «*а собаки, греясь на солнце и, блаженно прищурив глаза, добродушно наблюдают за их возней*» иттер көздерін күн сәулесінің әсерінен сығырайтқанда, бейненің визуальды шынайылығы көрінеді. Үзіндінің дәл осы сәті тыныштық сезімін тудырып, өмірдің асығыстықтан еркін болғанын көрсетеді. Ағылшын тіліндегі аудармада «*the dogs, though, basking in the sun and blithely pursing their eyes, would amiably observe these going-on*» «блаженно» үстеуі «*blithely*», яғни «бейқам, бақытты алаңсыз күй» болып өзгеріп кеткен [13]. «*Блаженно*» үстеуі иттердің күн сәулесінің астында денелерін жылытқанда сезінетін қуаныштарын жақсы білдіреді деп есептейміз. Аудармашылар түпнұсқа мәтіндегі үстеулерді өзгертпеуі тиіс деп санаймыз, себебі көзге түспейтін үстеулер де оқырманды тілдік элементтердің артында жасырылған ішкі контекстке логика арқылы жетелей алады.

Мысал 2: Беркут, *мрачно нахохлившись*, терпеливо ждал на камне. Абильмажин увидел, как над самым оврагом ярко *промельтешил на белом снегу огненно-красный хвост лисицы*... [11, 26 б.].

Аударма: *Meanwhile, the eagle gloomy ruffled its feather, waiting patiently on the rock. Abilmazhin he saw the fiery-red tale of a fox flash past on the white snow as if right above the gorge. ...* [12, 63 б.].

Бұл мысалда автор бүркіт арқылы іске асырылатын аңшылықтың ескі бейнесін көрсетеді. Аңшы бүркіттің жануарды ұстауға құштарлығын арттыру үшін оны әдейі аш ұстайды. Аңшылық бейнесі түрлі бейнелеу құралдары арқылы оқиға авторымен тамаша суреттеледі. Осы үзіндінің сөйлемін алсақ, «Беркут, *мрачно нахохлившись*, терпеливо ждал на камне», «*нахохлившись*»

етістігі тас үстінде отырған бүркіттің бейнесін беріп, бүркіттің «жиырылып, қауырсындарын үлбіретіп, басын мойнына қарай тартқанын (кұстар туралы)» көрсетеді [14]. Осы сөйлемнің аудармасында «Meanwhile, the eagle gloomy ruffled its feather, waiting patiently on the rock», «ruffle» етістігі «тік тұрғызу немесе көтеру, қауырсынын үрпиту» дегенді білдіреді [13]. Ағылшын тіліндегі аудармада бүркіт қауырсындарын үлбіретеді, ал түснұсқада бүркіт тек қауырсындарын ғана емес, басқа да дене бөліктерін қимылдатады. Осы мысалда орыс тілінің етістігі ағылшын тілінің етістігіне қарағанда кең бейнелі мағынаға ие болатын айта аламыз.

Келесі үзіндіде «ярко промельтешил на белом снегу огненно-красный хвост лисицы» түстер арасындағы контрастты, яғни түлкінің қызыл құйрығы мен ақ қардың арасындағы түс контрастарын байқай аламыз. Аудармадағы түпнұсқа сөйлемі келесідей аударылған: «at that moment he saw the fiery-red tale of a fox flash past on the white snow». Бұл мысалда орыс тілінің «промельтешил» және ағылшын тілінің «flash past» етістіктерінің бейнеліліктері арасындағы айырмашылықты көреміз. Мериам-Вебстер сөздігі бойынша, «flash past» етістігі «үлкен жылдамдықпен қозғалуды» білдіреді [13]. Орыс тілінің «мельтешить» етістігі «тез қозғалу» ғана емес, сонымен бірге «тез кездейсоқ қозғалуды» білдіреді [14]. Осыған орай, аудармашы кең мағыналы етістікті қолдануы немесе түлкінің қимыл-қозғалысын толық сипаттайтын сын есім, үстеуді қосуы тиіс деп санаймыз. Егер ормандағы ағаштардың орналасуын ескеретін болсақ, түлкі «кездейсоқ» ағаштар арасында қозғала алады деп айта аламыз.

Мысал 3:– Эй, чей будешь? Из какого аула? Говори же! Ой-бой, совсем ооченел. Ну, садись же! Абильмажин снял длинный кушак. – Эй, байбише, гостя тебе привез! Сбросил шаль, потом стянул не то пальтишко, не то пиджак: перед ним в громадных валенках стоял мальчонка [11, 28 б.].

Аударма: “Hey, who goes there ?” “Where are you going ?”. “From which aul do you hail ? Tell me this instant!” Oh dear, you must be frozen stiff. Get up here on my horse”. The little man continued to stand where he was. “Come on and get up here! Give me your hand.” Abilmazhin removed his long belt. “Heh, woman, I’ve brought you a quest!” He threw down the shawl, then removed a coat or a jacket: before him, in enormous felt boots...” [12, 64-65 б.].

Осы үзіндіден біз оқиғаның бас кейіпкері Әбілмәжіннің қысқы аңшылық кезінде бір баланы тауып алғанын білеміз. Бұл көріністің өзі біртүрлі және қорқынышты болып келеді. Түсініксіз қара дақ қысқы айдың кешкісінде пайда болады. Кейіннен бұл дақ жабайы аңдар мекендеген аймақта жалғыз боп жүрген балаға айналады. Басты кейіпкер Әбілмәжін бұл кішкентай адамның қайдан пайда болғанын біле бастайды. Бұл монологтың бір ерекшелігі Әбілмәжін сөзінің қысқалығының суреттелген бейнені шынайы жасауында жатыр. Күні бойы аңшылықта жүрген аңшы Әбілмәжін қысқа сөйлейді және оның осындай сөйлеу мәнері мұндай суық күнде тіпті орынды болып көрінеді. Сондай-ақ, суық қыстың ауа-райынан бір сөз айта алмаған бала бейнесінің өзі суретте шынайы боп көрінеді. Басты кейіпкердің диалогына үңілсек, олардың қысқа екенін байқаймыз: "Эй, чей будешь?", "Из какого аула?", "Говори же!",

"Куда идешь?", "Ой-бой, совсем окоченел", "Ну, садись же!". Ағылшын тіліндегі аудармасында "Hey, who goes there?", "From which aul do you hail?", "Tell me this instant!", "Where are you going?", "Oh dear, you must be frozen stiff", "Give me your hand" аудармашының фразалардың бұл қысқалығын сақтамағанын көре аламыз.

«Ой-бой, совсем окоченел» деген сөз тіркесінің аудармасында аудармашылар «таңдану» деген мағынаны білдіретін «ой-бой» қазақша шылауды аудармаған және фраза аудармасының өзі ұзақ болып көрінеді: *Oh dear, you must be frozen stiff*. Осы үзіндіде кездесетін қазақ, орыс тілдерінің «байбише», «валенки», «кушак» реалияларын аудармашы ағылшын тіліне доместикация әдісімен (*felt boots, long belt, woman*) аударып, сөйлемнің ұлттық идентификациясын жоғалтқан. Балаға бағытталған «мальчонка» еркелету зат есімі компенсация әдісі арқылы «*little boy*» деп аударылды.

Келесі үзіндіде «*стянул не то пальтишко, не то пиджак*», етістік «*стянуть*» бейнелі мағынаға ие. Егер бүкіл әрекетті бейнелі түрде елестететін болсақ, онда қарт адам баланың қолдарынан пальто немесе күртеге ұқсас нәрсені үстінен сыпырып алып жатыр. Мериам Вебстер сөздігіне қарағанда «*remove*» етістігі орыс етістігіне сәйкес және көбірек қолданыста болатын етістік [13]. Шындыққа үйлесімді бейнені жасау үшін, мысалға, «*pull off*» сияқты тар мағынадағы етістікті қолдану керек деп ойлаймыз, себебі ол, өз кезегінде, бейненің оқырмандармен әрқилы қабылдауына жол бермейді.

Мысал 4: *Утром проснешься чуть свет* – в передней шебуршит, казан скребет, а теперь и вовсе *развернулась* старая, будто не Ализу выдает, а сама замуж собирается. И чему радуется, *глупая?* Ализа, *баловница*, от радости прямотаки *ног не чует*. *Пустынно стало на сердце старика*, тоскливо [11, 23-24 б.].

Аударма: *He would wake at first light ... Now the old woman was radiant, as if it were she getting married, rather than giving away Aliza. And what was she so happy about, the stupid woman? As for Aliza, the monkey, she was dancing about as if on air. The old man's heart felt desolate with unrequited desire* [12, 59-60 б.].

Бұл мысалда абзацтың басында бастауышы жоқ тұлғасыз сөйлемнің бар екенін байқай аламыз. Сөйлемнің бұл түрі орыс тілінің сөйлеу дәстүріне тән және жаңалықтарды жылдам бөлісу үшін пайда болған деп болжаймыз. Автор оқырманның назарын болып жатқан әрекетке аудару үшін осы бастауышы жоқ, бірақ айқын болып келетін тұлғасыз сөйлемді пайдаланады. Мысалы, «*Утром проснешься чуть свет*», «Сбросил шаль, потом *стянул не то пальтишко, не то пиджак...*» [11, 28, 59, 60 бб.]. Көріп отырғанымыздай, «*He would wake at first light*», «*He threw down the shawl*» аудармада аудармашы автор баяндауының бұл өзгешелігін сақтамаған.

Келесі үзіндіде «*а теперь и вовсе развернулась старая, будто не Ализу выдает, а сама замуж собирается*», көп мағынадағы бейнелі, ауызекі етістіктің дұрыс берілмегенін атап өту керек. «*Развернулась*» етістігі көп мағынаға ие, сондықтан тек автор етістіктің қандай мағынаны беретінін айта алады. Біздің ойымызша, «*развернулась*» етістігі «кеңінен әрекет ету мүмкіндігін алу» немесе «өзін, өзінің күшін және қабілеттерін барынша

көрсету» дегенді білдіреді [15]. Басқа сөзбен айтқанда, кемпір белсенді қозғала бастады және бұл оны жас қыз Эльзамен салыстыруға мүмкіндік берді. Етістіктің аудармасына қарайтын болсақ, «*radiant*» сын есімі мүлдем басқа мағынаға ие және «*жарқын және жарқыраған*» дегенді білдіреді. Аударма кемпірдің физикалық күйіне емес, бірақ ішкі сезіміне көбірек қатысты болады [13].

Түпнұсқаның экспрессивті фонның аудармада теріс күшейуіне байланысты қатені де атап өтуге болады. Бұл мысалда «И чему радуется, *глупая?*», «*глупая*» сөзінде қатты дәрекі реңк жоқ. Сөйлемнің аудармасына қарасақ, «*And what was she so happy about, the stupid woman?*» ағылшын тілінің «*stupid*» сөзі дәрекірек естіледі және қарттың әйеліне деген дұрыс емес қатынасын көрсетеді [13]. Ағылшын тілінің «*stupid*» дәрекі сөзін «*silly*» сөзімен алмастыру дұрыс болар еді, себебі «*silly*» сөзі дәрекі емес, жұмсақ естіледі. Бұл аудармашылық қате, біріншіден, күйеуінің әйеліне деген дұрыс қатынасын көрсетпейді, екіншіден, оқиға баяндауының жалпы реңкін төмендетеді.

Келесі сөйлемде жағымды эмоцияларды білдіретін фразеологизм «от радости прямо таки ног не чувать» бақытты болу деген мағынаға ие және «*she was dancing about as if on air*» ағылшын тілінің фразеологизмімен аударылған. Егер бұл сөз тіркесті сөзбе-сөз аударсақ, оқырман сөзбе-сөз аударманы түсінбеуі мүмкін. Фразеологиялық бірліктердің бұрыс түсінілуін болдырмау үшін, сондай-ақ бақытты қыздың бейнесін беру үшін, аударма мүмкіндігінше анық болу керек және рецепторға эмоционалды және эстетикалық әсер ете алу керек.

Келесі үзінді «*Пустынно стало на сердце старика, тоскливо*» асырап алынған баланың шаңырақ ұясынан кеткелі жүргенінен қарт адамның жабыраңқы сезімін суреттейді. Әбілмәжін соғыста екі ұлынан айырылды. Үлкен ұлы соғыстың бірінші жылында бірден қайтыс болады, ал кенжесі тұтқыннан оралып, бірақ көп ұзамай өмірден кетеді. Әңгімеде қарт Әбілмәжін тағдыр тәлкегіне тасталған екі баланы тауып, асырап алып кетеді. Әбілмәжін туыс жандардан айырылудың не екенін жақсы біледі, сондықтан жалғыздық пен айырылысудың қайғысын қатты сезінеді. Оның жүрегіндегі жалғыздық күйі шөлмен салыстырылады және оның жүрегі балалары туған ұясынан кеткенде дәл сондай шөл сияқты үнсіз және бос болып кетеді делінеді. Бұл үзіндінің аудармасында шөл жайлы айтылмаған, бірақ аудармада қарт жүрегінің тасталынып кететіндігін «*desolate*», яғни «айырылған, бос қалған» етістігі білдіреді [13].

Мысал 5: Еркин, улыбаясь ей, *поигрывал* на домбре. В передней *тоненько выводил* свою немудреную песенку самовар. [11, 36 б].

Аударма: The *samovar hummed its simple tune out in the hall.* [12, 75 б].

Келесі үзінді «Абильмажин» әңгіменің соңғы абзацы болып келеді. Оқиғаның соңғы үзіндісінде автор әңгіменің бүкіл мағынасын және оқиғаның жазылып жатқан мақсатын ашады. Күнделікті өмірдің аласапыранында да бақытты көрген адам бақытты сезінеді дегенде әңгіменің негізгі ойы жатыр. Әр адам бақытты әртүрлі сезінеді. Бірі үшін өзін тірі, саналы сезіну бақыт

болса, басқалары үшін балаларының бақытты болғанын көру бақыт. Әбілмәжін соғыс кезінде ұлдарынан айырылса да, жат балаларды асырап алу оған бақытын табуға көмектесті. Ол өзін бақытты сезінді, себебі асырап алған балалар жүрегіндегі өз балаларының жоқтығынан қалған бос орынды толтырған. «Выводил», «поигрывал» етістіктерінің жай өткен шақпен аударылуы сипатталған бейненің шынайылығын дұрыс жеткізбейді. Тыныштық пен «қағазға төгілген өмірдің» әсерін беру үшін бұл етістіктерді ағылшын тіліне ұзақ уақыт мағынасында аудару керек деп есептейміз.

Қорытынды

Зерттеудің негізгі мақсаты көркем бейне ұғымын және оның құрамдас бөліктерін анықтау ғана емес, бейне элементтерінің аудармада берілу ерекшеліктерін талдау болып келеді. Көркем шығарма – кез келген уақыт пен кеңістіктен үзілген жат шындықтың бір бөлігі және ол жазушының шығарманы жазу кезіне дейін жинаған барлық сезімдік-психикалық тәжірибесін қамтиды. Көру, есту, сезіну, дәм және иіс сезу сияқты бес сезімдерге ие бола отырып, біз қоршаған әлемді сеземіз, танимыз және соның арқасында сезімдік тәжірибе аламыз. Бейне – жазушының бастан кешкен сезімдік тәжірибесінің қағаз бетіндегі көрінісі. Көркем шығармада осы бес сезімдердің әрқайсысы тілдік формаларда өз көріністерін табады, сондықтан бес сезімдердің көріністерін және олардың тілдік репрезентацияларын бейнеде зерттеу көркем шығарманың оқырманға қандай эмоционалды-эстетикалық әсерін тигізетінін түсінуге көмектеседі деп ойлаймыз. Тіл элементтерді кодтаудың немесе бейнені құрудың құралы ретінде әрекет етеді, ол кейіннен оқырмандардың ішкі білімі мен тәжірибесі арқылы декодталады. Бейнелер тілге тиесілі объектіні декодтау кезінде пайда болған нәтиже деп айта аламыз.

Көркем бейне – бұл әртүрлі элементтерді қамтитын өте кең ұғым. Көркем бейненің материалы ретінде автордың құндылықтары, шығармашылық қиялы мен еркіндігі ғана емес, сонымен бірге біз сезім арқылы қабылдап, қалыптастыратын сезімдік тәжірибе болады. Біздің сезімдік тәжірибеміз өнер туындысының эмоционалды және эстетикалық әсерін құрудың негізгі шикізаты болып табылады. Жазушының сезімдік тәжірибесін және оның тілдік репрезентациясын бейнеде зерттеу авторлардың оқырманға эмоционалды және эстетикалық тұрғыдан қалай әсер ететінін түсінуге көмектесетін тікелей әдіс болып табылады.

Біз «көркем бейнені» автор өзінің сезімдік-психикалық тәжірибесін ескере отырып жасаған шындық деп анықтаймыз. Аударма, өз кезегінде, шет тілінің құралдарын пайдалана отырып, басқа біреудің шындығын жеткізу үшін жүзеге асырылуы керек. Аударма процесінде бұл шындықты аудармашылар әртүрлі себептермен саналы немесе бейсаналы түрде бұрмалауы мүмкін және оларға жеке теріс түсінушілік, басқа ұлттың сезімдік-психикалық тәжірибелерін білмеуі, аудармашының жеке қалауы, саяси және әлеуметтік ықпал ету ниеті, пікірлерді өзгертуге және стереотиптік маркерлерді енгізу ұмтылыстары жатады.

Шартты түрде бейненің шынайылығына қарай бейненің мынадай жіктеуін жасадық: жанды және жансыз дүниенің бейнелері (тұрмыстық заттар, табиғат, ауа-райы, жануарлар, т.б.); кейіпкерлер бейнелері; коммуникативті жағдаят деңгейіндегі бейненің шынайылығын жатқызамыз. Жанды және жансыз дүниенің бейнелеріне сыртқы көріністің (золотая осень), күй (лужный день), және іс-әрекеттің шынайылығын (помельтешил) жатқызамыз. Кейіпкерлер бейнелеріне дәл сондай жіктеу тән, яғни сыртқы көріністің (жас, киім, түр-келбет), ішкі күйдің (мұң, қуаныш, махаббат, жек көру) және іс-әрекеттің шынайылығы (кинестетикалық-дыбыстық етістіктер, дыбыстық етістіктер). Соңғы категорияға коммуникативтік жағдаят деңгейіндегі бейненің шынайылығы жатады, яғни ол баяндау әдісінің суреттелген өмір шындығына сәйкестігін білдіреді.

Герольд Бельгердің «Абильмажин» оқиғасының бірнеше бейнесін және оның аударма мысалдарын талдай келе, әңгімеде бейнелердің барлық түрлері, атап айтқанда, жанды және жансыз дүние бейнелері, кейіпкерлер бейнелері, коммуникативті жағдаят деңгейіндегі бейнелердің шынайылығы кездеседі. Коммуникативті жағдаят деңгейіндегі бейнелердің шынайылығы бұл тілдегі формальдық элементтер мен өмірде бар шындық арасындағы байланысты түсіндіру мақсатында енгізілген ұғым. Күні бойы аң аулаған кейіпкер қыстың суық күнінде далада қысқа сөйлейді және бұл суық мезгілде табиғи және орынды болып көрінеді. Сонымен қатар, талданған мысалдарда іс-әрекеттің түсірілген, бірақ анық орындаушысы бар тұлғасыз сөйлемді байқауымыз мүмкін. Сөйлемнің бұл түрі орыс тілінде жүріп жатқан қарым-қатынасқа тән құбылыс және жаңалықтарды жылдам бөлісу немесе тыңдаушының / оқырманның назарын болып жатқан әрекетке аудару үшін қолданылады. Бұл баяндаудың және кейіпкер сөйлеуіндегі ерекшеліктерді аудармашы жеткізбеген.

Кейіпкерлердің күй бейнелері, сын есім, фразеологиялық бірлік, үстеу арқылы беріледі. Кейіпкерлердің бұл күйлерінің аудармасын талдай келе, сын есімдердің экспрессивтілігі теріс күшейтіліп немесе әлсіретіліп аударылған деп айта аламыз. Фразеологиялық бірліктер мағынасы жақын фразеологиялық бірліктер арқылы жеткізілген, ал үстеу ағылшын тіліндегі етістік арқылы немесе сипатталған объектінің бейнесін өзгертетін басқа үстеу арқылы аударылған деген қорытындыға келдік. Кейіпкерлердің және тірі дүниенің іс-әрекеттері кинестетикалық және дыбыстық-кинестетикалық етістіктердің көмегімен сипатталады. Аудармашы бұл етістіктерді әртүрлі тәсілдермен, атап айтқанда, бірдей кинестетикалық және дыбыстық-кинестетикалық етістіктердің, бейтарап етістіктердің, кең мағыналы етістіктер мен бастапқы етістіктің мағынасын жартылай білдіретін етістіктердің көмегімен аударарды. Кейіпкердің сыртқы келбетінің бейнесі еркелету зат есімі арқылы сипатталған және аудармашылар еркелету зат есімін ағылшын тіліне компенсация әдісі арқылы жеткізген. Реалиялар, ұлттық идентификаторлар кейіпкерлер мен жансыз дүниенің бейнесіне қатысты болады. Аудармашылар бұл ұлттық идентификаторды, реалияларды доместикация әдісі арқылы аударып, қазақ ұлтына тән ерекшеліктерді жоғалтқан.

Көркем аударманы зерттеудің бұл бағыты айтарлықтай нәтиже беріп, көркем шығарманың оқырманға эмоционалды-эстетикалық әсер ету ерекшеліктерін ашады. Зерттеудің кейінгі келешегін біз әлеуметтік сауалнама арқылы бейненің эмоционалды-эстетикалық әсер ету құралдарын, оның есте сақталу мен оқырман санасына ықпал ету дәрежесін анықтауда көреміз.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – Москва: Смысл, 1997. – 288 с.
- [2] Поликультурная личность Герольда Бельгера в потоке национальных языков и литератур: мат. вуз. конф., посвящ. творч. современного каз. поликульт. писателя Герольда Бельгера. 2 марта 2015 года / Отв. ред. А.М. Кусаинова. – Костанай: Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «ЧелГУ», 2015. – 182 с.
- [3] Комиссаров, В. Н. Слово о переводе (очерк лингвистического учения о переводе). – Москва: Международные отношения, 1973. – 216 с.
- [4] Романова С. И. Художественный образ в пространстве семиотических отношений. // Вестник Московского Университета. Серия 7. Философия. – 2006. – №6. – С. 28-38.
- [5] Bennett J. Influx and Efflux: Writing Up with Walt Whitman. – Durham: Duke University Press, 2020. – 159 с.
- [6] Артемьева Ю.В. Единица смысла в переводе. // Вестник российского университета дружбы народов, 2014. – № 1. – С. 110-119.
- [7] Мухин М. Ю. Лексическая статистика и идиостиль // Вестник ЮУрГУ. – 2009. Серия Лингвистика. – №8 (2). – С. 51-55
- [8] Разумовская В. А. Художественный образ как единица перевода: Булгаковская Маргарита. // Вестник Челябинского государственного университета, 2014. – № 6 (335). – С. 25–31 .
- [9] Беляев Н. И. Образ человека в изобразительном искусстве: индивидуальное и типичное // Вестник ОГУ, 2007. – №7. – С.175-179.
- [10] Davi S. Gonçalves Review. Interconnecting Translation Studies and Imagology. – Cad. Trad., Florianópolis, 2017. – №37 (3), – p. 306-316.
- [11] Бельгер Г. К. Избранное. – Алматы: Издательская компания «RUAN», 2014. – 480 с.
- [12] Belger H. Selected Works. – Nottingham: Russell Press Ltd. 2016. –251 p.
- [13] Merriam-Webster.com dictionary [Электрондық ресурс]. – Қол жетімді: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>. (Қаралған күні 02.09.2022)
- [14] Большой толковый словарь русского языка. [Электрондық ресурс]. – Қол жетімді <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word> (Қаралған күні 02.09.2022)
- [15] Евгеньева А. П. Словарь русского языка. — М.: Полиграфресурсы, 1999. – 785 с.

REFERENCES

- [1] Leontev A. A. Osnovy psiholingvistiki (Fundamentals of Psycholinguistics). Moskva: Smysl, 1997. 288 p. [in Rus.]
- [2] Polikulturnaja lichnost Gerol'da Bel'gera v potoke nacional'nyh jazykov i literature (The multicultural personality of Gerold Belger in the stream of national languages and literatures). Kostanaj: Kostanajskij filial FGBOU VPO «ChelGU», 2015. 182 p. [in Rus.]
- [3] Komissarov V. N. Slovo o perevode: ocherk lingvisticheskogo uchenija o perevode (A word about translation (an essay on the linguistic doctrine of translation). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija, 1973. 216 p. [in Rus.]
- [4] Romanova S. I. Hudozhestvennyj obraz v prostranstve semioticheskikh otnoshenij (Artistic image in the space of semiotic relations). Vestnik Moskovskogo Univesiteta, 2006. №6. PP. 28-38. [in Rus.]

- [5] Bennett J. *Influx and Efflux: Writing Up with Walt Whitman*. Durham: Duke University Press. 2020. 159 p.
- [6] Artemeva Ju.V. *Edinica smysla v perevode (Unit of meaning in translation)*. Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov, 2014. № 1. PP. 110-119. [in Rus.]
- [7] Muhin M. Ju. *Leksicheskaia statistika i idiostil' (Lexical statistics and idiostyle)*. Vestnik JuUrGU, 2009. V. 8. № 2. PP. 51-55 [in Rus.]
- [8] Razumovskaja V. A. *Hudozhestvennyj obraz kak edinica perevoda: Bulgakovskaja Margarita (Artistic image as a unit of translation: Bulgakovskaya Margarita)*. Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta, 2014. № 6 (335). PP. 25–31 . [in Rus.]
- [9] Beljaev N. I. *Obraz cheloveka v izobrazitel'nom iskusstve: individual'noe i tipichnoe (The image of a person in fine art: individual and typical)*. Vestnik OGU, 2007, №7. PP.175-179. [in Rus.]
- [10] Davi S. Gonçalves Review. *Interconnecting Translation Studies and Imagology*. Cad. Trad., Florianópolis, 2017. №37 (3). PP. 306-316.
- [11] Bel'ger G. K. *Izbrannoe*. Almaty: Izdatel'skaja kompanija «RUAN». 2014. 480 p. [in Rus.]
- [12] Belger H. *Selected Works*. Nottingham: Russell Press Ltd. 2016. 251 p.
- [13] Merriam-Webster dictionary. 2022. [Electronic resource]. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>. (Accessed 02.09.2022) [in Rus.]
- [14] Bol'shoj tolkovyj slovar' russkogo jazyka (Big Dictionary of Russian language). 2022. [Electronic resource]. URL: <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word> (Accessed 02.09.2022) [in Rus.]
- [15] Evgen'eva A. P. *Slovar' russkogo jazyka (Russian Dictionary)*. M.: Poligrafresursy.1999. 785 p. [in Rus.]

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБРАЗ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ПЕРЕВОДА НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗА ГЕРОЛЬДА БЕЛЬГЕРА)

*Муханова Н.Ж.¹

*¹Докторант КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: veritas_777@mail.ru

Аннотация. Данная статья исследует образы в рассказе Герольда Бельгера и особенности их перевода. Основная цель статьи – изучить понятие «образа», как основной единицы перевода и проанализировать способы перевода образов на английский язык. Обладая пятью чувствами, а именно способностью видеть, слышать, чувствовать, ощущать вкус и запах, мы воспринимаем и познаем окружающий мир и за счет этого набираем чувственный опыт. Образ представляет собой проявление внутренних переживаний, чувственного опыта писателя на листе бумаги. Каждое из этих пяти чувств находит свое проявление в языковой форме в художественном произведении. Изучение проявления пяти чувств и их языковых репрезентаций в образе помогает нам понять, как художественное произведение оказывает на читателя эмоционально-эстетическое воздействие. В данном исследовании мы используем методику изучения образов на основе пяти органов чувств, и в этом заключается новизна исследовательской работы. Методика еще находится на стадии своей разработки, и анализ примеров с помощью данной методики носит экспериментальный характер. Проанализировав несколько образов рассказа Герольда Бельгера «Абильмажин» и примеров их перевода, мы можем заключить, что в рассказе присутствуют все категории образов и они проявляются разными языковыми репрезентациями пяти чувств. Данные языковые репрезентации пяти чувств в образе были переведены переводчиками разнообразными способами, и это позволяет зафиксировать и явно проиллюстрировать разницу в передаче эмоционально-эстетических компонентов

оригинального текста в переводе. Ценность проведенного исследования заключается в рассмотрении понятия «образа» как макроединицы перевода и в экспериментальном применении новой методики анализа художественного произведения. Практическая значимость работы состоит в том, что данное исследование представляет собой осмысление понятия «образа» с позиции различных наук, а также в применении результатов исследования на практике.

Ключевые слова: художественный образ, пять чувств восприятия, художественный перевод, Герольд Бельгер, Абильмажин, эмоционально-эстетическое воздействие, чувственный опыт, макроединица перевода.

LITERARY IMAGE AND THE FEATURES OF ITS TRANSLATION INTO ENGLISH LANGUAGE (BASED ON HEROLD BELGER'S STORY)

*Mukhanova N. Zh.¹

*¹PhD student of KNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: veritas_777@mail.ru

Abstract. This article explores the images in Belger's story and how they were translated into English. The main purpose of the article is to study images as the main unit of translation and analyze how well these images were rendered in translation. Possessing five senses of seeing, hearing, touching, tasting and smelling, we feel and cognize the world around us and gain sensory experience due to it. The image is a manifestation of inner sensory experiences of the writer on a sheet of paper. Each of these five senses finds its manifestation in a linguistic form in a work of art, therefore, we believe that the study of the manifestation of the five senses and their linguistic representation will help us understand in what way literary composition has an emotional and aesthetic impact on us. In this study, we use a technique for studying images in texts according to the five main senses, and this is the novelty of the research work. The technique is still at the stage of its development and the analysis of examples through this technique is experimental one. Having analyzed several images of Herold Belger's story «Abilmazhin» and examples of its translation, we can conclude that all categories of images presents in the story and they are manifested by different linguistic representations of the five senses. These linguistic representations of the five senses in the image were translated in a variety of ways, which allows us to fixate and clearly illustrate the difference of transferring the emotional and aesthetic component of the original text in translation. The value of the conducted research lies in the consideration of the image concept as a macro-unit of translation and in the experimental application of a new methodology for analyzing the literary text. The practical significance of the work lies in the fact that this study represents the understanding of the images concept from various sciences, as well as the application of research results in practice.

Keywords: literary image, five senses of perception, literary translation, Gerold Belger, Abilmagine, emotional and aesthetic impact, sensory experience, macro translation unit.

Статья поступила 10.09.2022